

1

1: Plenilci, kot lisica (*Vulpes vulpes*) s plenom na sliki, so eden naravnih dejavnikov, ki uravnavajo številčnost ptic. Lovci z njimi tekmujejo za plen, večji ulov pa si zagotovijo tudi z zmanjševanjem njihove številčnosti. foto: J. Young, »Daystarimaging«

Človek lovi ptice za prehrano, rekreacijo, pridobivanje perja, zbiranje in preprodajo. Ohranjanje lovske tradicije in kulture ima pri tem marsikje velik pomen. Ponekod so razlogi za lov ptic tudi težnje po zmanjševanju (velikokrat zgolj domnevno) velikih negativnih vplivov ptic na človekovo lastnino, dejavnost in zdravje ali na druge vrste. Pomen posameznih vzgibov se spreminja skozi zgodovino in se razlikuje tudi med družbami.

Vijolično natisnjene vrste so v Sloveniji opredeljene ali predlagane za uvrstitev med lovne vrste. Na DOPPS-u v celoti nasprotujemo lovu ptic v Sloveniji, saj smo prepričani, da pri nas za to ni utemeljenih ekoloških razlogov, lov pa bi celo resno ogrozil populacije nekaterih (ogroženih) vrst. Podrobna obrazložitev za posamezne vrste je v članku [Spornost predlaganih sprememb Uredbe o določitvi divjadi in lovnih dob na strani 12](#).

Vpliv lova ptic na njihove populacije ter njegove okoljske razsežnosti

// Urša Koce

V državah razvitega sveta je lov ptic namenjen predvsem rekreaciji in omejevanju škode ter je praviloma omejen in načrtovan. Države s predpisi in upravljavskimi načrti urejajo lov z določanjem lovnih vrst, dovoljenih načinov lova, obdobja lova, območij lova ter števila, starosti in spola osebkov, ki jih je dovoljeno loviti.

Države Evropske unije so pri tem zavezane k upoštevanju Direktive o pticah, ki določa splošne usmeritve za varstvo prostoživečih ptic v Evropski uniji. Cilj teh usmeritev je, da se populacije ptic »ohranjajo na stopnji, ki ustreza zlasti ekološkim, znanstvenim in kulturnim zahtevam, ob upoštevanju gospodarskih in rekreacijskih zahtev.« (Direktiva o pticah, 2. člen).

Lovstvo je v Sloveniji zakonsko opredeljeno kot trajnostno gospodarjenje z divjadjo, ki obsega lov divjadi, ohranjanje divjadi, ukrepanje v življenjskem okolju divjadi ter posege v populacije divjadi zaradi gospodarskih, veterinarsko-sanitarnih, zdravstvenih in drugih utemeljenih razlogov.

Velikost populacij ptic in lov

Številčnost ptic na določenem območju v določenem času opišemo z izrazom *velikost populacije*. Le-ta je spremenljiva in odvisna od okoljskih dejavnikov, odnosov znotraj vrste in odnosov z drugimi vrstami, tudi s človekom. Vpliv lova na velikost populacij ptic je odvisen od deleža, razmerja med spoloma in starosti ulovljenih osebkov, stanja populacije in obdobja lova. Lov je le eden izmed številnih med seboj prepletenih dejavnikov, ki vplivajo na populacije ptic, zato je ocenjevanje in napovedovanje njegovega vpliva povečini težavna naloga.

Razmere v okolju in številčnost ptic

Okoljski dejavniki, ki uravnavajo velikost populacij ptic, so količina dostopnih virov (npr. hrana, voda in prostor), dane razmere (npr. temperatura) ter odnosi med sobiva-jočimi vrstami (npr. plenilci, zajedavci in tekmeci). Na velikosti populacij vpliva tudi tekmovanje med osebki iste vrste. Ti dejavniki uravnavajo velikost populacij tako, da vplivajo na njihovo rodnost in smrtnost ter priseljevanje in odseljevanje osebkov.

Človek je del življenjskega okolja ptic in je pomemben dejavnik, ki močno vpliva na velikost njihovih populacij. S svojo dejavnostjo spreminja njihovo življenjsko okolje in s tem vpliva na razpoložljivost virov, za nekatere vire pa z njimi tudi tekmuje (npr. kmetijski pridelki, nekateri gozdni sadeži, druge vrste, prostor ipd.). Kot lovec z vse bolj izpopolnjenimi pripomočki za lov je gotovo med najvplivnejšimi in najuspešnejšimi plenilci na planetu.

Obseg in obdobje lova

Obseg lova je seveda dejavnik, ki v splošnem vpliva na velikost populacij ptic, a še zdaleč ne po preprosti logiki linearne enačbe. Na primer: dvakrat večji odstrel ne pomeni nujno dvakrat večjega vpliva na velikost populacije; enak delež odvzetih osebkov dolgoživečih vrst z majhno rodnostjo in kratkoživečih vrst z veliko rodnostjo ima na velikost populacij prvih večji učinek kot na velikost populacij drugih ...

Vpliv lova je namreč odvisen od številnih dejavnikov. Pri sezonsko gnezdečih vrstah ptic je denimo odvisen od sezone. Enako število ptic, ubitih v jesenskem in zgodnje spomladanskem času, ima na populacijo povsem različen vpliv. Jesenski lov prizadene del populacije, ki bi v zimskem obdobju tako ali tako poginila zaradi omejenih virov za preživetje. Ker na račun jesenskega lova v teku zime manj osebkov tekmuje za omejene vire, se poveča verjetnost za njihovo preživetje. Preživeli imajo tudi večjo rodnost, s čimer nadomestijo smrtnost zaradi lova. Lov v spomladanskem času pa k smrtnosti, ki so jo že povzročile neugodne zimske razmere, doda novo smrtnost, ki je populacije pogosto ne morejo več nadomestiti. V populaciji belke (*Lagopus muta*) na Aljaski, 40-odstotni odstrel jesenske populacije ni vplival na njeno gnezditveno gostoto v naslednjem letu, medtem ko je 40-odstotni odstrel spomladanske populacije le-to močno zmanjšal. V tem primeru je posameznim gnezdečim parom razredčene populacije zaradi manjšega tekmovanja znotraj vrste uspelo speljati več mladičev in s tem nadomestiti spomladansko smrtnost zaradi lova. Zato se negativni trend ni nadaljeval.

Starost in spol odvzetih osebkov

Poleg obsega in obdobja lova je učinek odvisen tudi od starostne skupine in spolnega razmerja ulovljenih osebkov. Pri **ruševcu** (*Lyrurus tetrix*) je številčnost populacije bolj odvisna od preživetja odraslih osebkov kot od njihovega gnezditvenega uspeha ali preživetja prvoletnih mladičev. Poleg tega je uspešnost parjenja večja na rastiščih, na katerih se zbira več odraslih samcev. Smrtnost odraslih osebkov je še zlasti velika spomladi, ko so na rastiščih izpostavljeni plenilcem, na račun preletavanja med območji pa svoje dodajo še trki z žičnimi ograjami in vodniki daljnovodov. V obsežni norveški raziskavi so ugotovili, da so izgube zaradi tovrstnih nesreč dosegle kar 47-odstotno smrtnost skupaj z lovom. Lov odraslih osebkov, za katerega lovci kažejo največ interesa, tako pomeni še dodatno smrtnost osebkov, od katerih je najbolj odvisna stabilnost populacije.

Z lovom lahko dosežemo, da se spremeni spolno razmerje v populaciji, kar je zlasti problematično pri monogamnih vrstah. V Severni Ameriki pri lovu rac pogosto uporabljajo makete (vabnike), t.j. figure rac, ki privabljajo žive osebkove iz skrivališč v domet lovske puške (v EU je to pre-

2

3

2: Številčnost populacije ruševca (*Lyrurus tetrix*) je odvisna od preživetja odraslih osebkov, ki so najbolj zanimivi za odstrel. Smrtnost odraslih osebkov je še zlasti velika spomladi, ko so na rastiščih izpostavljeni plenilcem, na račun preletavanja med območji pa svoje dodajo še trki z žičnimi ograjami in vodniki daljnovodov. Lov odraslih osebkov bi tako pomenil še dodatno smrtnost osebkov, od katerih je najbolj odvisna stabilnost populacije. foto: Ron McCombe (www.wildlife-photography.uk.com)

3: Vpliv lova na populacije ptic je močno odvisen od sezone. Na Aljaski je spomladanski lov belk (*Lagopus muta*) močno zmanjšal število gnezdečih parov, medtem ko jesenski lov na gnezdečo populacijo ni imel vpliva. foto: Vlado Jehart

povedano). Vabniki pogosto privabljajo en spol močnejše kot drugega – v primeru velike sivke (*Aythya valisineria*) so bile to samice, zaradi česar je lov močno izkrivil že tako neenako razmerje med spoloma. Takšen odstrel je imel na populacijo večji učinek, kot bi ga imel v primeru enakega števila ustreljenih osebkov v razmerju med spoloma 1:1. Razmerje med spoloma se lahko poruši tudi zaradi večjega interesa lovcev po enem spolu, to je za trofeje običajno bolj atraktivnih samcev.

Umetno povečevanje števila za kratek čas

Človek ponekod naseljuje v ujetništvu vzgojene ptice, bodisi iz naravovarstvenih (ponovno naseljevanje vrst ali reintrodukcija) bodisi lovskih vzgibov. Primer naseljevanja ptic iz lovskih vzgibov je vnos gojenih osebkov **fazanov** (*Phasianus colchicus*) in **jerebic** (*Perdix perdix*) v naravno okolje, ob čemer se populacija resda poveča, a nato prav hitro tudi zmanjša, saj večina osebkov pade pod streli lovskih pušk. Osebk, ki jim uspe preživeti lovski pregon, v naravi navadno ne preživijo dalj časa. V Sloveniji je takšno »gospodarjenje« z omenjenima vrstama ustaljena lovska praksa. Skupno pod streli lovskih pušk vsako leto tako pade blizu 20.000 fazanov, največ (več kot 17.000) v dveh prekmurskih loviščih s posebnim namenom, kjer takšno upravljanje s populacijami rabi predvsem donosnim rekreativnim namenom.

Padle in ogrožene vrste zaradi prelova

Prelov je bil najverjetneje poglavitni način, s katerim so prvi ljudje povzročili izumrtje kakšne živalske vrste. Ena najbolj znanih ptičjih žrtev zaradi lova modernega človeka je bil dodo (*Raphus cucullatus*), neleteča ptica iz družine golobov (Columbidae) z otoka Mauritius, ki je za vedno zapustila obličje Zemlje konec 17. stoletja. Sledilo je več drugih, zadnja iz te serije, žrtev lova za prehrano, pa je mokož vrste *Rallus wakensis*, ki so ga okoli leta 1945 iztrebili stradajoči japonski vojaki na otoku Wake v Tihem

oceanu. Danes so med najbolj ogroženimi vrstami zaradi prelova različne vrste vodnih ptic, poleg njih pa nekatere vrste iz družin fazanov (Phasianidae), golobov in papig (Psittacidae), slednje zlasti zaradi trgovine s hišnimi ljubljenčki.

V Sloveniji smo na prelomu tisočletja na račun nekontroliranega lova izgubili prezimujoče gosi na Ormoškem jezeru. Jezero, ki si ga delimo s Hrvaško, je bilo dnevno počivališče treh vrst gosi: njivske (*Anser fabalis*), beločele (*A. albifrons*) in sive gosi (*A. anser*), skupno do 3.000 osebkov. Medtem ko so slovenski lovci že v devetdesetih letih prejšnjega stoletja prenehali loviti na jezeru, ki je zavarovano kot naravni spomenik, se je lov na hrvaški strani nadaljeval brez številčnih in drugih omejitev in se je v zadnjem času celo povečal. Posledica je bil strm upad prezimujoče populacije gosi na jezeru, ki danes tam praktično ne prezimuje več.

Trajnostno (?) izkoriščanje ptic kot naravne dobrine

Lov nekaterih vrst ptic je ob upoštevanju določenih omejitev in uresničevanju ukrepov za ohranjanje njihovega življenjskega okolja možno opravljati brez resnega tveganja, da bi se njihove populacije zmanjšale ali celo izumrle. To je lov po načelu trajnostnega gospodarjenja s populacijami oziroma »žetve«. Vendar pa je v praksi takšen način lova zaradi vpliva številnih dejavnikov velikokrat težko dosegljiv. Lov ima tudi neželene stranske učinke na druge vrste in okolje. Običajni razlogi, zaradi katerih države dovoljujejo trajnosten lov ptic, so težnje lovcev po izvajanju lova kot športa in rekreacije, po zbirateljstvu, ohranjanju tradicije in za prehrano.

Trajnostni lov ptic v lovskih rezervatih

Primeri skrbnega načrtovanja in opravljanje trajnostnega lova so denimo zasebna lovišča (lovski rezervati) v Veliki Britaniji, kjer lastniki skrbijo za optimalno življenjsko okolje lovnih vrst in umetno zmanjšujejo smrtnost zaradi naravnih dejavnikov, denimo z odstranjevanjem njihovih plenilcev in krmljenjem (kvazi sonaravno gojenje). Lovne vrste so zlasti stalnice, intenziteto lova pa sproti prilagajajo stanju populacij, ki ga ocenijo na osnovi rednega spremljanja. V takšnih razmerah lov zmanjša tekmovalnost med osebki iste vrste in zato se poveča njihova rodnost. To pa pomeni, da je večja tudi »žetev«. Ponekod na ta način uspešno izkoriščajo populacije prostoživečih ptic že več kot 150 let. Tovrstno upravljanje je seveda podrejeno lovskim interesom in ni vselej združljivo z varstvom biotske raznovrstnosti in naravnih procesov.

Na videz trajnostni lov – prikrita grožnja selivkam

Trajnostni lov selitvenih vrst ptic je veliko težje zagotoviti kot trajnostni lov stalnic. Selivke so močno izpostavljene nepričakovanim učinkom lova zaradi slabega poznavanja ali neupoštevanja njihovih selitvenih vzorcev. V Severni Ameriki je denimo načrtovani lov vodnih ptic na jesenski selitvi bistveno močnejše prizadel severne gnezdeče populacije, saj so bile le-te na daljši selitveni poti lovu izpostavljene bistveno dalj časa kot južne populacije. Do takšnega učinka je prišlo zato, ker je bila sezona lova od severa proti jugu celine časovno usklajena s selitvijo, ki se je na severu začela najprej. Čeprav vseameriška »žetev« vodnih ptic ni preseгла predpisanih kvot, za severne populacije kljub temu ni bila trajnostna.

Lov ptic na selitvi lahko pomeni veliko grožnjo tudi za manjše in lokalno ogrožene gnezdeče populacije, ki na širšem območju svoje razširjenosti morda niso ogrožene. Ptice na selitvi, ki bi denimo padle pod streli lovcev v Slo-

veniji, čeprav bi njihovo število v evropskem merilu pomenilo »zanemarljiv delež«, bi bile prav lahko osebki iz lokalno ogroženih gnezdečih populacij, ki jih druge države aktivno varujejo z dragimi naravovarstvenimi ukrepi. Gnezdečo populacijo **slok** (*Scolopax rusticola*) v Sloveniji, ki je pred dvema desetletjema štela še okoli 100 gnezdečih parov, danes pa je prepolovljena, je brzkone (dodatno?) spodnesel ravno lov južneje na njeni selitvi ali prezimovališčih. Razsežnosti in posledice nekontroliranega lova ptic na Balkanu so se šele zares začele odstirati. Po ocenah fundacije EuroNatur okoli 200.000 lovcev, poleg njih pa divji lovci in lovski gostje, na jadranski selitveni poti, ki poteka prek držav nekdanje Jugoslavije, vsako leto pobijejo dva milijona ptic. Pozitivna izjema v ureditvi in nadzoru lova na tej poti je le Slovenija!

Negativni stranski učinki

Lov ptic, tudi tistih, ki jih je dovoljeno loviti, nikoli ni brez vpliva na druge vrste in okolje. Najbolj obremenjujoči stranski učinki so plašenje osebkov lovnih in drugih vrst, nenameren lov nelovnih (pogosto ogroženih) vrst ter onesnaževanje okolja in zastrupitve s svinčnim strelivom. Zima, ki je glavno obdobje za lov vodnih ptic, je že sama po sebi ozko grlo za njihovo preživetje zaradi težko dostopne hrane. Vsaka nepotrebna izguba energije zmanjša verjetnost njihovega preživetja do pomladi. Zaradi pogostih preplahov jim je na voljo tudi krajši čas za iskanje hrane. Po izkušnjah ornitologov, ki opravljamo zimsko štetje vodnih ptic, se vodne ptice na območjih, kjer jih streljajo, ob vsakem pojavu človeka splašijo že na razdalji več kot 100 metrov.

Mlakarica (*Anas platyrhynchos*) je splošno razširjena in pogosta lovna vrsta, za katero za zdaj ne kaže, da bi jo ogrožal lov kot tak. V negnezditvenem obdobju, ko je tudi lovna sezona, se združujejo v jate, v katerih so zelo pogosto tudi druge, redkejše vrste rac. Navadno so zastopane v manjših deležih kot mlakarice. Na škotskem jezeru Loch

4: Neleteča ptica dodo (*Raphus cucullatus*) z otoka Mauritius je najbolj znana ptičja žrtev zaradi lova modernega človeka in uničevanja življenjskega okolja. Izumrla je konec 17. stoletja. foto: Wikimedia

5

6

5: Ponekod po svetu lovci še vedno uporabljajo makete (vabnike) za privabljanje ptic pred lovsko puško, s čimer si olajšajo lov. V Evropski uniji je tak način lova prepovedan. foto: Tomaž Mihelič

6: Pogosta navzočnost krokarjev (*Corvus corax*) ob drobnici in prehranjevanje z njo rejce vedno znova prepriča o njihovi škodljivosti. V resnici se krokarji prehranjujejo z mrhovino živali, ki so poginile zaradi drugih vzrokov, ali pa so bile tako slabotne, da brez oskrbe ne bi preživele. foto: Miha Krofel

Leven so pri lovu mlakaric zaradi naključnega odstrela močno ogrozili konopnico (*Anas strepera*) in **kreheljca** (*A. crecca*). Ker lov številčno krepke ciljne populacije mlakaric ni zmanjšal, so z njim nadaljevali še dolgo po tem, ko je postal usoden za populaciji drugih dveh, redkejših vrst rac.

Svinčeno strelivo, ki se že stoletja množično uporablja pri lovu, z ubojem živali še ne konča svoje smrtonosne poti. Delce svinca, ki se razpršijo po okolju ali ostanejo v telesu žrtve, prej ali slej zaužijejo druge živali (tudi domače živali na paši), kar vodi v zastrupitev, ki se pri pticah največkrat konča s smrtnim izidom. Dovolj je, da ptica zaužije eno do tri zrna streliva, saj je smrtni odmerek 16 miligramov na kilogram telesne teže. Ocenjeno je, da v Severni Ameriki zaradi zastrupitve s svinčcem v težkih mukah po več tednih hiranja vsako leto poginejo dva do trije odstotki jesenske populacije, to je dva do tri milijone vodnih ptic. Zastrupljene ptice so v začetnih fazah okužbe zastrupitve tudi bolj dovzetne za odstrel kot zdrave ptice. Svinec v telesu divjadi in domačih živali iz proste reje naposled zaužije tudi človek!

Upravljanje populacij ptic - je res potrebno?

V nekaterih okoliščinah se pokažejo težnje po lovu z namenom zmanjševanja populacij določenih vrst ptic: kadar le-te povzročajo škodo na človekovem premoženju, predstavljajo tveganje za trke v zračnem prometu ter razširjanje bolezni ali zaradi plenjenja otežujejo ohranjanje populacij ogroženih živalskih vrst. V Sloveniji takšni ukrepi za nobeno vrsto ptic doslej niso bili utemeljeni.

Upravljanje številčnosti zaradi presežene kapacitete

Težnje po uravljanju populacije pogosto spremlja argument, da je le-to potrebno, ker je populacija preseгла nosilno kapaciteto okolja. To pomeni, da se je njena številčnost povečala nad mejo, ki jo okolje, v katerem so viri omejeni, lahko vzdržuje. A pozor, številčnost populacije se v tem primeru prej ali slej uravna po naravni poti. V resnici gre večinoma za preseganje t.i. socialne kapacitete. S tem izrazom opisujemo pojav, ko družba ne prenese pojavljanja določene vrste v svojem okolju ali vsaj ne v takšnem številu, kot se le-ta pojavlja, ker gre preprosto za vrsto, ki je v konfliktu s človekovimi interesi.

Primer presežene socialne kapacitete je denimo netolerantnost do ptic, ki plenijo druge, zlasti med ljudmi (bolj priljubljene vrste). Socialna kapaciteta je največkrat presežena tudi takrat, ko ptice povzročajo škodo na človekovem premoženju, ogrožajo njegovo varnost, ko se razširi strah glede možnosti za prenos bolezni ali ko gre preprosto za odpor do njihovega videza, načina življenja, oglašanja in podobno. Vsi zgoraj naštetih očitki so se znašli na seznamu obtožb (ne pa tudi obsodb!) **sivih vran** (*Corvus cornix*), ki so trenutno v Sloveniji gotovo na prvem mestu v preseganju socialne kapacitete. Med nepriljubljene vrste v Sloveniji, ki v ljudeh iz takšnih ali drugačnih razlogov vzbujajo nelagodje, sodijo tudi krokar (*Corvus corax*), **sraka** (*Pica pica*), **kormoran** (*Phalacrocorax carbo*) in domači golob (*Columba livia domestica*). Nedavno je bila predvsem s strani lovske organizacije negativna podoba škodljivcev nadeta še **grivarju** (*Columba palumbus*).

Poseganje v populacijo z namenom, da se zmanjša njena številčnost, je sicer pogosto zahtevan, a še zdaleč ne edini možen, učinkovit, ekonomičen, okoljsko sprejemljiv in/ali etičen način za omilitev problemov, ki jih ptice povzročajo človeku.

7

Zveza med povzročiteljem in škodo

Nekatere vrste ptic so že kar tradicionalno obravnavane kot škodljivci. Vrste iz družine vranov (*Corvidae*) so šolski primer tega. To oznako so si prislužile zato, ker se kot vsejedi bolj ali manj redno prehranjujejo tudi z gojenimi kulturami in živalmi. Zveza med povzročiteljem in škodo pa je pogosto le anekdotična in ni nujno dokazana. Krokariji imajo presunljivo obsežen dosje. Kot »vsesplošni škodljivci v kmetijstvu« so bili v drugi polovici 17. in v 18. stoletju obsojeni na nebrzdano sistematično iztrebljanje po vsej Evropi, kar je njihovo populacijo naposled spravilo na kolena. Njihov »sloves« ubijalcev drobnice pa se je obdržal vse do danes. Danes je krokar v Evropi zavarovana vrsta, naša država pa v primeru škode, ki naj bi jo povzročili, kmetom izplačuje denarna nadomestila. Največ vlog za nadomestilo je bilo odobrenih ravno za škodo na drobnici. V to idilo je nedavno posegla študija ekologov z Nacionalnega inštituta za biologijo. Podatki, zbrani z opazovanji na terenu v tej in tudi v več drugih tujih raziskavah, so razkrili, da je pripisovanje krivde krokarjem za škodo na drobnici močno pretirano, zlasti v primeru odraslih ovac. Izjemno redko se namreč zgodi, da krokar ubije odraslo ovco, pa še to izključno osebkke, ki so obnemogli zaradi drugih vzrokov in bi poginili tudi brez posredovanja krokarjev. Prepričanje o škodljivosti krokarjev med rejci drobnice poleg denarnih nadomestil utrjuje zlasti dejstvo, da so na mrtvi drobnici pogosto najdene sledi njihovega prehranjevanja (npr. izključane oči), kar pa seveda še ne potrjuje plenjenja. Krokar je namreč predvsem mrhovinar in v tem pogledu vse prej kot škodljivec pomemben naravni »čistilec« obsežnih pašnikov.

Plenilci so pogosto obravnavani kot škodljivci že zaradi svoje plenilske narave, čeprav je le-ta z vidika plenskih vrst veliko bolj »koristna« kot »škodljiva«, saj plenilci najprej uplenijo slabotnejše osebkke. Plenjenje resda omejuje številčnost plenskih vrst, a skrb, da jih plenilci s tem ogrožajo, je največkrat pretirana. (To se v resnici zgodi le

v posebnih primerih pod določenimi pogoji.) **Sive vrane**, ki občasno plenijo gnezda malih ptic pevk, le-teh ne bodo kar tako iztrebile. Podobno pretirano in zmotno je mnenje ribičev o škodljivosti **kormoranov**, ki naj bi bili glavni dejavnik ogrožanja naravnih populacij sladkovodnih rib in v kar dveh panogah glavni krivec za izpad dobička: zaradi zdesetkanih populacij rib v rekah ribiške družine prodajo manj ribiških kart, kot bi jih lahko, gojitelji rib pa manj svojega pridelka. V primeru naravnih populacij rib je nedavna študija pokazala, da z izjemo lupana (*Thymallus thymallus*) v nekaterih rekah krivec za upad ni kormoran, saj je do tega prišlo, ko je pri nas prezimovalo še malo teh ptic. Domorodne ribje populacije so v resnici ogrožene zlasti zaradi regulacijskih posegov v reke in vlaganja gojenih in tujerodnih vrst rib.

Prispevek lova k zmanjševanju konfliktov

Čeprav se odstrel »problematične« vrste živali na prvi pogled morda zdi obetaven in najbolj logičen način za zmanjševanje konfliktov, v praksi še zdaleč ni tako. Ti ukrepi največkrat niso učinkoviti zato, ker gre pogosto za vrste z veliko rodnostjo, ki hitro nadomestijo izgube v populaciji. Poseg v populacijo običajno tudi nima enakomernega prostorskega učinka – ptice do zadnjega težijo k območjem, ki so najbolj privlačna zanje, to pa so pogosto prav tista, ki bi jih človek hotel obvarovati pred njihovim vplivom.

Primere neuspešnih regulacijskih ukrepov najdemo vsepovsod po svetu. V Nemčiji so v devetdesetih letih z vsesplošnim odstrelom **kormoranov** na skupinskih prenočiščih skušali zmanjšati število prezimujočih osebkov, da bi s tem zmanjšali njihov (domnevni) prekomerni vpliv na ribje populacije. Kljub več tisoč pobitim osebkom vsako leto njihove populacije niso zmanjšali, le prenočišča so razbili na več manjših. Ukrepi se je izkazal kot popolnoma neučinkovit in razlago so naposled prispevali znanstveniki. Ti so izdelali statistične modele, s katerimi so pokazali,

7: Kormorani (*Phalacrocorax carbo*) so eden najbolj preganjanih plenilcev pri nas, ki s človekom tekmujejo za ribe. V skrbi za svoj plen mnogi ribiči žal prezrejo, da izvor težav ribjih populacij niso kormorani, ampak človekovi posegi v življenjsko okolje rib, vključno z vnosom tujerodnih vrst.
foto: Matej Vranič

8

8: Afriške države se s strupi in eksplozivni že tri desetletja neuspešno bojuejo z rdečekljunimi tkalci (*Quelea quelea*), eno najštevilčnejših vrst ptic na svetu. foto: Gaëtan Hoarau (<http://www.flickr.com/photos/outofreunion-island/>)

9: Golob selec (*Ectopistes migratorius*) kljub svoji milijardni številčnosti ni mogel kljubovati množičnemu lovu. foto: Al Vrezec

10: Nečedni plastični tulci, ki v okolju ostanejo po lovu, so opazni že na daleč, veliko večji problem pa se skriva v njihovi razpršeni vsebini. Delce strupenega svinca zaužijejo divje in domače živali in naposled tudi človek, ki se z njimi prehranjuje. foto: Martin Schneider Jacoby

da populacije ni mogoče regulirati z enakim vsakoletnim odstrelom. Če je le-ta premajhen, je popolnoma brez učinka, če je prevelik, pa populacijo prej ali slej iztrebi. Najbolj zaskrbljujoče je to, da je med premajhnim in prevelikim odstrelom zelo hiter preskok. Zelena številčnost bi dosegli le z gostotno odvisnim odstrelom, ki bi se vsako leto prilagajal številu prezimujočih osebkov. V ta namen bi morali vzpostaviti redni monitoring, kar pa se je skupaj z odstrelom izkazalo za logistično prezahteven in finančno pretežak ukrep, ki obenem ni zagotavljal rešitve osnovnega problema ribjih populacij.

Takšni velikopoteznosti smo se v Sloveniji doslej na srečo **kormoranov** izognili. Preganjanje kormoranov je predmet posebnih odločb s strani Ministrstva za kmetijstvo in okolje, ki dovoljujejo t.i. odvračalni odstrel izključno na območjih, kjer kormorani pomenijo velik plenilski pritisk na ogrožene domorodne vrste rib (npr. predeli Save Bohinjke z ogroženimi populacijami lipana). Namen tega ukrepa ni pobiti čim več osebkov, ampak zgolj njihovo odvračanje od občutljivega območja s slepimi strelami in občasnim odstrelom posameznih osebkov. Takšen ukrep je predviden tudi v Akcijskem načrtu za reševanje problemov, povezanih s **sivo vrano** v Sloveniji, ki ga je nedavno pripravil Zavod za gozdove Slovenije ob sodelovanju strokovnjakov s področja kmetijstva, lovstva, ornitologije in varstva ptic. Ta ukrep praktično nima vpliva na populacijo ptic, ima pa največji možen učinek na ciljnih lokacijah, na katerih drugi ukrepi odpovedo. Dobra stran tega ukrepa je tudi ta, da ni potrebe po uvrstitvi vrste med divjad, saj se ukrep uresničuje na podlagi posebnih odločb.

Svetovno znan primer neuspešnih poskusov, da bi zmanjšali škodo na žitih, so tudi masovni poboji rdečekljunih tkalcev (*Quelea quelea*) v Afriki s posipanjem strupov z letal in s pomočjo eksplozivov. Vrsta je ena najštevilčnejših na svetu in se združuje v več milijonske jate, ki pustošijo na poljih polsuhih afriških območij. V obsežnih medna-

rodnih akcijah, ki trajajo že več desetletij, v enem letu pobijejo po več sto milijonov osebkov na skupinskih prenočiščih ali gnezdiščih, a jim njihovega števila ni uspelo zmanjšati. Njihova sposobnost obnove populacij je tako velika, da presega vse razpoložljive človekove možnosti za kontrolo njihove številčnosti.

Vpliv posegov v populacije ptic na celoten ekosistem

Rdečekljuni tkalci so vse do danes botrovali zastrupljanju in eksplozivom, kar pa ne velja za veliko bolj neopazne neciljne vrste v njihovem življenjskem okolju. Izkazalo se je, da so uporabljeni strupi izjemno uničujoči za talno favno, ki ima ključno vlogo v tvorjenju rodovitne prsti. Ukrep, s katerim naj bi rešili poljedelstvo, torej ni samo neúčinkovit, marveč tudi škodljiv. Na Kitajskem so obratni učinek od zelenega dosegli z obsežno ljudsko akcijo, v kateri so z vsakovrstnimi sredstvi iztrebljali poljske vrabce (*Passer montanus*), ki naj bi povzročali škodo na riževih poljih. V letih brez »škodljivca«, ki so sledila, pa se je pridelek riža občutno zmanjšal! Vrabci so bili, kot kaže, namreč glavni uravnalci populacij drugih vrst, ki so povzročale škodo na rižu.

Na drugem koncu sveta, v Severni Ameriki, je zaradi množičnega lova za hrano in hkrati uničenja njenega življenjskega okolja neka druga vrsta potegnila kratki konec. Golob selec (*Ectopistes migratorius*) se je na seznamu izumrlih vrst znašel leta 1914, ko je v živalskem vrtu poginila Martha, zadnja takrat še živa predstavnica vrste. Še konec 19. stoletja je bil golob selec najštevilčnejša severnoameriška ptica z ocenjeno populacijo tri do pet milijard osebkov, ki je imela pomembno vlogo v gozdnih ekosistemih. Zaradi prehranjevanja z želodom, žirom in kostanjem pa so imeli velik vpliv tudi na drevesno sestavo. Po izginotju vrste so se v gozdovih spremenila razmerja med drevesnimi vrstami, zaradi povečane razpoložljivosti hrane pa močno namnožili mali sesalci in jelenjad, ki so pomemben rezerv-

9

10

voar klopov (Ixodida). V letih po izginotju goloba selca iz severnoameriških gozdov se je zelo povečala obolevnost ljudi za limsko boreliozo, kar je domnevno posledica opisane kaskade sprememb v ekosistemu.

Ekonomska upravičenost in družbena sprejemljivost uravnave štivilčnosti ptic

Regulacija številčnosti populacij sodi med drage načine zmanjševanja konfliktov, zato je način reševanja konfliktov treba pretehtati tudi z ekonomskega vidika. Stroški kontrole populacij so lahko neprimerljivo večji od škode same.

O družbeni sprejemljivosti ukrepov je treba razsojati na podlagi javnega mnenja in ne le mnenja ozkih interesnih skupin. Družba se o sprejemljivosti ukrepa lahko izjasni le na podlagi ustreznih informacij o problematiki in možnostih za njeno reševanje. Nenazadnje, družbo sestavljamo ljudje različnih življenjskih nazorov, med katerimi vse več posameznikov in skupin zagovarja, da so živa bitja vrednota sama po sebi, ne glede na njihov pomen za človeka.

Drugi ukrepi za zmanjševanje konfliktov

Poseg v populacijo ptic z namenom regulacije njene številčnosti je, kot smo videli, drastičen ukrep s težko predvidljivimi ali nepredvidljivimi rezultati in posledicami. Pred odločitvijo za takšen poseg je zato poleg dokaza, da je negativen vpliv ptic sploh realen, nujen razmislek o drugih ukrepih, s katerimi bi lahko zmanjšali konflikt. Skrbna preučitev škodnih primerov ali kake druge vrste konflikta je osnova za vsakršno nadaljnje ukrepanje. Ukrepi, kot so zaščita pridelka ali druge lastnine, uporaba prilagojenih kultur in pasem, nadomestila za škodo ter nenazadnje dvig človekove tolerance za zavestjo, da (žal mnogokrat prezrte) koristi nemalokrat pretehtajo povzročeno škodo, lahko bolj učinkovito in predvsem brez smrtnih žrtev pripeljejo do zadovoljive rešitve.

11

Literatura

- CAIZERGUES, A. & ELLISON, L.N. (1997): Survival of black grouse *Tetrao tetrix* in the French Alps. – *Wildlife Biology* 3: 177-186.
- DENAC, D., KOCE, U., TOME, D. & VREZEC, A. (2010): Lov in uravnavanje populacij ptic. – *Varstvo narave* 23: 39-53.
- MCGOWAN, J.D. (1975): Effect of Autumn and Spring Hunting on Ptarmigan Population Trends. – *The Journal of Wildlife Management* 39 (3): 491-495.
- NEWTON, I. & BROCKIE, K. (1998): Population limitation in birds. – Academic press, San Diego.
- VREZEC, A., DENAC, D. & TOME, D. (2009): Krokav *Corvus corax* na ozemlju Slovenije in bližnje okolice: analiza pojavljanja od pleistocena do danes ter odnos človeka do vrste. – *Scopolia* 66: 1-63.
- ZAVOD ZA GOZDOVE SLOVENIJE (2011): Akcijski načrt za reševanje problemov povezanih s sivo vrano (*Corvus cornix*) v Sloveniji. – Zavod za gozdove Slovenije, Ljubljana.

11: Razsežnosti nekontroliranega lova ptic na Balkanu so se začele odstirati šele nedavno. Vsako leto na tem območju svojo pot predčasno konča okoli dva milijona selivk. Fotografijo je posnel pokojni nemški ornitolog dr. Martin Schneider-Jacoby, ki je velik del svojega življenja posvetil prav razkrivanju tega kriminala.